

עד היום, מלבד קובץ קטן של מאמרים שהתפרסמו לפני עשרים שנה, לא ראה כמעט דבר מכל אוצר הכתיבה התיעודית והעיתונאית של ג'ורג' אורוול אור בעברית. הקובץ הגדול 'מתחת לאף שלך' שיצא זה עתה היא לא רק תוספת חשובה למפעל התרגום של ספרות המאה העשרים אלא סימן להתעסקות בכתיבתו בקרב אינטלקטואלים ופוליטיקאים, שרק גדלה והולכת ככל שמתרחקים ממותו

מתחת לאף שלך

ג'ורג' אורוול; מאנגלית: יועד וינטר-שגב

דביר, 432 עמ'

ג'ורג' אורוול כתב ב-1934 לידידה טובה שלו: "לעולם אל תתחילי לכתוב רומאנים אם את רוצה להישאר מאושרת". באותה תקופה דשדשה קריירת הכתיבה שלו, והוא אפילו לא ידע עדיין אם הוא רוצה לכתוב רומאנים, או להיות מבקר ספרות, משורר, מתרגם או עיתונאי. את רוב הרומאנים שכתב השמיד בתסכול, וזה שהגיש למו"ל שלו נדחה מחשש לתביעות דיבה. לכן יש משהו אירוני בעובדה שאורוול זכה לתהילת עולם דווקא בזכות שני הרומאנים האחרונים שכתב בחייו הקצרים – 'חוות החיות' ו'1984' ושרוב קוראיו אינם מכירים את שאר יצירותיו. אבל שני רבי המכר הללו זכו לפרסום נרחב בעיקר לאחר מותו, ובחייו נודע שמו בזכות שני ספרים שבהם תיעד את חייהם של העניים בצרפת ובריטניה – 'דפוק זרוק בפאריס ובלונדון' (שתורגם לעברית בעבר) ו'הדרך לרציף ויגן', וסיפור קורותיו כמתנדב במלחמת האזרחים בספרד 'הומאז' (שיר הלל) לקטלוניה – ובעיקר בזכות מאות מאמריו שהופיעו בעשרות כתבי עת ועיתונים ושבהם שילב עיתונות, פרקי חיים אישיים, פובליציסטיקה וביקורת ספרים וקולנוע, אבל בעיקר את דעותיו הנוקבות והבלתי מתפשרות.

עד היום, מלבד קובץ קטן של מאמרים שהתפרסמו לפני עשרים שנה בעם עובד, לא ראה כמעט דבר מכל אוצר הכתיבה התיעודית והעיתונאית של אורוול אור בעברית. הקובץ הגדול שיצא זה עתה על ידי הוצאת דביר היא לא רק תוספת חשובה למפעל התרגום של ספרות המאה העשרים אלא סימן להתעסקות בכתיבתו של אורוול בקרב אינטלקטואלים ופוליטיקאים, שרק גדלה והולכת ככל שמתרחקים ממותו ב-1950 בגיל 46. ספרים חדשים ממשיכים לצאת מדי שנה על אורוול ויצירתו, וכל גילוי חדש על חייו או מסמך שמתגלה לפתע זוכה לכותרות בעיתונים. כולם נלחמים על מורשתו – מהניאו-מרקסיסטים ועד הניאו-שמרנים – ומנסים לנכס לעצמם כמה ציטוטים וסיסמאות מההיצע האדיר שאורוול הנפיק בשני עשורים בלבד של כתיבה. אלה נוטלים את המסקנות החריפות שלו בגנות הקפיטליזם, ואלה מתהדרים בהתנגדות הבלתי מתפשרת שלו נגד כל סוג של רודנות ושלטון טוטליטרי והבוז שלו לפציפיסטים ולאפולוגיסטים משמאל.

הוויכוח הער הניטש סביב השאלה "למי שייך אורוול" היה עשוי להטיל בספק כל בחירה של מבחר מכתביו. הבעיה עם אורוול היא שיש מגוון עצום כל כך שניתן לבחור ממנו – עשרים כרכים עבים מכילים את האוסף השלם של ספריו, מאמריו, שיריו ומכתביו, ומאז שיצא לאור לפני שבע שנים התגלו כתבים נוספים וכן תמלילים של שידורי רדיו שלו. הבחירה בעייתית גם מכיוון שאורוול הסופר המתחיל של תחילת שנות השלושים שונה במובנים רבים מהאדם הבוגר והמפוכח שחזר 15 שנה מאוחר יותר משדות הקרב של מלחמת העולם השנייה והתיישב לכתוב נבואות פורענות על העולם החדש והמפחיד. אבל עורכי הספר, יועד וינטר-שגב וג'ורג' גודמן, עמדו היטב במשימה והצליחו לבחור 26 קטעים שהם לא רק מבחר מייצג מתקופות הכתיבה השונות של אורוול, אלא גם מדגימים היטב את הצדדים השונים של אופיו והלך מחשבתו.

האסופה מכילה גם קלאסיקות חשובות שסותמות כמה חורים בקאנון המתורגם, והמבוא הביוגרפי של גודמן וכן ההערות הפזורות לאורך הספר מספקות חומר רקע חיוני, הן לקורא שזו ההיכרות הראשונה שלו עם אורוול והן לבקיא ולרגיל. אין זה הוגן לבוא חשבון עם העורכים על קטעים שלא הוכנסו; למי שרוצה להתעמק אין מנוס מלקרוא את כתביו של אורוול באנגלית.

ובכל זאת, למה אורוול? למה מכל הוגי הדעות של המאה העשרים חוזרים דווקא אליו שוב ושוב? תשובה אחת היא שלמרות העובדה שחלק גדול מתחזיתיו התבדו (ומי שקרא רק פרק אחד מ'1984 בוודאי שמח על כך) האבחנות הפוליטיות והחברתיות שלו עדיין רלוונטיות מתמיד. קחו לדוגמה את הקטע הבא מתוך 'הערות על לאומנות', מאמר שהופיע ב-1945, תקופה קצרה לאחר סיום מלחמת העולם השנייה: "רוב הפציפיסטים או שמשתייכים לכתות דתיות מעורפלות או שהם פשוט אנשים הומניטריים המתנגדים לנטילת חיים ומעדיפים לא לפתח את מחשבותיהם מעבר לאותה נקודה. אבל יש מיעוט של אינטלקטואלים פציפיסטים שנראה שהמניע האמיתי שלהם, אף שהם לא מודים בו, הוא שנאה לדמוקרטיה המערבית והערצת הטוטליטריזם. תעמולה פציפיסטית מצטמצמת בדרך כלל לטענה שצד אחד גרוע כמו האחר, אבל אם בוחנים מקרוב את כתיבהם של הצעירים מבין האינטלקטואלים הפציפיסטים, מגלים שהם בשום אופן לא מבטאים אי הסכמה חסרת פניות אלא מכוונים כמעט לחלוטין נגד בריטניה וארצות הברית. יתרה מזאת, הם לא מגנים ככלל אלימות בתור שכזו אלא רק אלימות שמשמשים בה להגנה על מדינות המערב". ומי שימצא בקטע הזה תיאור מדויק לאותם אנשי שמאל באירופה וארצות הברית המטיפים בימינו נגד "המלחמה בטור" שמנהל ג'ורג' בוש בעיראק ובאפגניסטן, לא יהיה הראשון לעשות כן; הקטע נשלח על ידי ארגונים ניאו-שמרנים בתפוצת ענק בדואר האלקטרוני כציודק לתגובה האמריקנית לאחר פיגוע מגדלי התאומים. אבל גם מתנגדי המלחמה משמאל יוכלו להצטייד בתחמושת רבה ממחסניו של אורוול בבואם לקטר על האופן שבו עושים הממשל האמריקני וממשלות דמוקרטיות אחרות שימוש באמצעים טכנולוגיים כדי לבלוש אחר האזרחים וכדי לעצב את מחשבותיהם, ואפילו על האופן שבו הם מדברים.

אורוול אינו מניח לנו להתחמק מהעובדות, גם אם הן אינן מסתדרות בתוך האידיאולוגיה הנוחה שיצרנו לעצמנו. הוא פעם העיד על עצמו שמתחילת דרכו "היה לי יכולת במילים ואת הכוח לעמוד בפני עובדות לא נעימות". אורוול גורם לנו להתעמת עם עצמנו, לפקפק באמיתות שלנו, לשאול שאלות קשות – בניסיון לחתור אל האמת ומתוך ניסיון להגיע אל מציאות צודקת יותר.

בכמה מהמאמרים בקובץ אנחנו מתוודעים גם לסתירות בפשו. אורוול התנגד לאימפריאליזם הבריטי אבל גילה בתוכו פטריוטיות עמוקה, בז לקפיטליזם ולעשירים אבל גם קידש צדדים של נהנתנות, טען שלא ניתן לנתק בין הפוליטיקה לכתיבה אבל התענג גם על סופרים גזעניים. ומה שבוודאי יטריד יותר מכל את הקורא בעברית הוא העובדה שהיו לו חברים יהודים רבים והוא כתב נגד האנטישמיות, אבל בלא מעט מכתביו גם הסגיר לא מעט נימות אנטישמיות משלו. הכנות החודרת מבעד למבחר המצוין של המאמרים בקובץ הזה מאפשרים לנו להתוודע לסתירות האלה ביושר.

* אנשיל פפר כותב בימים אלה ביוגרפיה על ג'ורג' אורוול שתראה אור בהוצאת מפה